

Morele vorming: de leraar als rolmodel

Hoe kunnen leraren op de middelbare school bijdragen aan de morele vorming van hun leerlingen? Dat is de vraag die Wouter Sanderse aan de orde stelt in zijn proefschrift, dat deze week verschenen is.¹ Hij behandelt verscheidene theorieën over morele vorming, maar hij richt zich vooral op de deugden-ethiek: een benadering die voortbouwt op het gedachtegoed van de Griekse filosoof Aristoteles. Moed, bijvoorbeeld, is een deugd die het gulden midden houdt tussen lafheid en roekeloosheid. In dat verband moeten leerlingen niet alleen een dispositie tot moedig handelen ontwikkelen, maar ook praktische wijsheid om te bepalen wanneer moed vereist is en waar dan de gulden middenweg ligt.

Volgens Sanderse moet morele vorming niet worden ingericht als een apart schoolvak, maar als een verrijkend accent binnen het bestaande schoolcurriculum. Hij denkt dan aan: (a) de leraar als moreel rolmodel, (b) reflectie op de verhalen waarmee leerlingen in schoolvakken geconfronteerd worden en (c) Socratische dialogen om het moreel oordeelsvermogen te ontwikkelen dat in praktische wijsheid besloten ligt.

Wouter Sanderse (1982) werkt bij de Radbouduniversiteit en geeft ook cursussen Morele Vorming voor leraren.² Maar daarnaast is hij onlangs bij de Fontys Hogescholen benoemd tot lector Beroeps-ethiek van Leraren.³ In die functie zal hij ongetwijfeld de voorwaarden uitwerken waaronder leraren als moreel rolmodel kunnen fungeren. In hoofdstuk 4.2 van zijn proefschrift geeft hij daartoe een eerste aanzet.⁴

1. De eerste vraag die door Sanderse wordt opgeworpen is: in hoeverre kunnen leraren voor hun leerlingen als moreel rolmodel fungeren? Als volwassenen kunnen leraren een voorbeeld zijn voor jongeren, maar ze zitten gevangen in hun beroepsrol. Van onderwijsprofessionals op de middelbare school wordt verwacht dat ze een zekere distantie ten opzichte van hun leerlingen in acht nemen. Dat maakt dat ze niet zoveel van zichzelf kunnen laten zien. Op blz. 130-131 worden aspecten van de beroepsrol aangeduid waarin leraren toch als moreel rolmodel kunnen fungeren, bijvoorbeeld:

- rechtvaardigheid (bij het beoordelen van leerlingen en bij het toepassen van de schoolregels);
- betrouwbaarheid (in hoeverre worden gewekte verwachtingen vervuld?);
- plichtsbetrachting (effectief en motiverend onderwijs geven opdat leerlingen de gestelde leerdoelen bereiken);
- toegewendheid tot de individuele leerling (bv. in de rol van mentor: belangstelling voor ze tonen en om hen geven).

2. Dit zijn ongetwijfeld beroepsmatige deugden van de leraar, maar Sanderse gaat niet in op de vraag of deze tot de algemeen-menselijke deugden behoren die hem in navolging van Aristoteles (blz. 185) voor ogen staan. Op blz. 131 besteedt hij bijvoorbeeld een alinea aan *respect* (iemand in zijn waarde laten, leerlingen niet minachtend bejegenen). Als ik het goed begrijp, kan Sanderse zo iets niet goed plaatsen in zijn deugdenschema.

3. Uitgaande van het pedagogische model dat in hoofdstuk 4.2 gehanteerd wordt, trachten leraren bepaalde deugden vóór te leven met het doel die deugden bij hun leerlingen te versterken. Maar volgens Sanderse is het niet voldoende dat leraren het gedrag vertonen dat uit die deugden voortvloeit. Hier komen we op zijn tweede vraag: aan welke voorwaarden moet worden voldaan om de deugdzaamheid van leerlingen te versterken? Volgens Sanderse hebben ze niet genoeg aan de film: ze hebben ook onder-titels nodig. In het ideale geval moet leraren telkens uitleggen waarom zij zo handelen, dus door welke deugden en door welke morele redenering ze zich hier in concreto laten leiden.

4. Dat brengt mij op een wedervraag. Gesteld dat een leraar zich in een concreet geval *niet* deugdzaam heeft gedragen. Hij heeft de vorige nacht slecht geslapen en tijdens het eerste uur heeft hij een leerling die zich misdroeg met fysiek geweld de klas uit geschopt. Behoort het dan tot het pedagogische model dat hij zich tegenover de klas (en tegenover het 'slachtoffer') verantwoordt en verontschuldigt in het licht van de deugden die hij wil overdragen? Of meer in het algemeen: moeten leraren *van onbesproken gedrag* zijn of

¹ http://www.eburon.nl/character_education

² <http://www.morelevorming.nl/cursusleiding.html>

³ <http://www.onderwijsethiek.nl/ethische-kroniek/onderwijsethiek-bij-fontys>

⁴ Tevens te raadplegen in de *Journal of Moral Education*. URL: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03057240.2012.690727>

vloeit uit het pedagogische model voort dat ze *ook hun laakbare gedrag* bespreekbaar moeten maken en ter discussie moeten stellen? En vervolgens: in hoeverre valt de stelling te verdedigen dat een leraar in laakbaar gedrag mag volharden, mits hij zijn leerlingen er telkens uitdrukkelijk op wijst dat hij 'gezondigd' heeft tegen de deugden die hij nastreeft?

5. Ten slotte wil ik een kanttekening plaatsen bij die ondertitels. Morele vorming aan de hand van *laakbaar* leraarsgedrag (zie 4) vereist inderdaad uitgebreide ondertiteling, want anders loopt men het risico dat leerlingen er, wat deugden betreft, verkeerde dingen van opsteken. Maar ik vraag me af in hoeverre de moreel-vormende waarde van *deugdzaam* leraarsgedrag (zie 3) eveneens adequate ondertiteling vereist. Ik begrijp dat die ondertiteling volgens Sanderse nodig is omdat uit het zichtbare gedrag vaak niet kan worden afgelezen of het 'deugd-gestuurd' is. Je kunt uit het gedrag van de strijder niet opmaken of het voortkomt uit moed of uit roekeloosheid of uit lafheid: om dat te achterhalen moet je weten hoe de strijder zelf de situatie beleefd heeft en welke overwegingen er door zijn hoofd zijn gegaan. Maar wat ik me afvraag is of Sanderse het inlevingsvermogen van leerlingen niet onderschat. Zouden ze in veel gevallen niet zelf kunnen taxeren, ook zonder ondertiteling dus, in hoeverre het waargenomen leraarsgedrag als deugdzaam mag worden beschouwd?

Wes Holleman
ethische kroniek 22-11-2012
<http://www.onderwijsethiek.nl>

Motto: We teach not only what we know but also what we are.

Bron: McKeachie's Teaching Tips *

Eerdere blogberichten over de voorbeeldfunctie van leraren:

<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/handen-geven> (12/1/2007)
<http://www.onderwijsethiek.nl/ethische-kroniek/iowo-seminar-studenten-mores-leren> (10/11/2007)
<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/de-mens-achter-de-professional> (23/11/2007)
<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/leerkracht-hoort-niet-op-hyves> (24/1/2008)
<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/leraar-bedreigd-wegens-vermeende-handtastelijkheid> (5/3/2008)
<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/homoseksuelen-mv-op-christelijke-scholen> (2/9/2008)
<http://www.onderwijsethiek.nl/ethische-kroniek/boete-voor-onprofessioneel-gedrag> (11/11/2008)
<http://www.onderwijsethiek.nl/ethische-kroniek/gtc-code-of-conduct-and-practice> (27/12/2008)
<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/van-onbesproken-gedrag> (15/3/2009)
<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/homoseksuele-leraren-in-christelijke-scholen> (9/6/2009)
<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/feminisering-van-het-onderwijs> (23/12/2009)
<http://www.onderwijsethiek.nl/ethische-kroniek/de-rechtsveilige-school> (11/1/2010)
<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/corrupte-schoolregels> (5/3/2010)
<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/driekwarts-broek> (9/6/2010)
<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/de-pornoacteur-die-leraar-werd> (25/1/2011)
<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/respect-in-de-klas> (27/9/2011)
<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/kinderrechteneducatie> (6/10/2011)
<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/leraar-in-vrijetijdsleding> (1/11/2011)
<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/elckerlyc> (14/11/2011)
<http://www.onderwijsethiek.nl/ethische-kroniek/leraren-en-gezagsdragers> (8/7/2012)
<http://www.onderwijsethiek.nl/ethische-kroniek/une-morale-laque> (Une morale laïque, 3/9/2012)

*) Zie wat het hoger onderwijs betreft ook hoofdstuk 11 (*De docent als rolmodel*) van mijn boekje *Onderwijsethiek* (2006). URL: <http://www.onderwijsethiek.nl/wp-content/uploads/2007/04/onderwijsethieknov2006.pdf>